

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE COĞRAFI

ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

The Influence of Geographical Characteristics on The Naming of Plants in Turkey

Meral AVCI^a

^a İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
mavci@istanbul.edu.tr

Alındığı tarih: 01.06.2004; Kabul tarihi: 24.08.2004

Abstract

Travellers' gathering plants during their travels in Turkey dates back to 1500s. Recognition of these plants has gone through important stages since those years. Tournefort, Bornmüller, Kotschy, Sintenis and Tchihatchef are some of the great number of researchers who have gathered plants and composed collections. Some plants have been named after researchers who conducted researches on Anatolian plants. Some of these collections are kept in museums. Today it is widely known that Turkey has an extremely important vegetation with a plant taxa of more than one thousand. Around one third of the Turkish flora is endemic. The scientific names of the plants are interesting for geographers as a great deal of the epithets in the scientific names of the plants are connected with the geographical characteristics, which shows that geographical characteristics play a great role on the naming of plants. The geographical position of Anatolia, the new and ancient names of the mountains, morphology of the mountains, lakes, valleys, parent material characteristics, soil characteristics, the new and ancient names of settlements, etc have been a crucial factor on the names of plants. Plants are named after the geographical characteristics of the areas which they have been gathered from. In this study, the geographical determiners in the scientific names of the plants in Turkey are researched and examples are given to these names.

Key Words: Flora of Turkey, geographical epithets, plant names, vegetation of Turkey.

Anahtar Kelimeler: Bitki isimleri, coğrafi epitetler, Türkiye florası, Türkiye'nin bitki örtüsü.

GİRİŞ:

Bitkilerin bilimsel olarak sınıflandırılmasına ait ilk çalışmalar, 1700'lü yıllara dayanmaktadır. Bitkilerin ve

hayvanların modern anlamda sınıflandırılmasının atası olarak nitelenen Carl Linnaeus (1707-1778), 1735 de **Systema Naturea**'yı yayınlamıştır. Systema

Naturea'nın 1758'de I. cildinin onuncu baskısı yapıldığında artık faunanın isimlendirilmesi konusundaki esaslar da uluslararası düzeyde kabul görmüştür. Cins ve tür adlarını kullanarak bitkileri sınıflandıran Linnaeus, bu yöntemi 1736'da yayınlanan **Fundamenta Botanica** ile 1738'de yayınlanan **Classes Plantarum**'da daha detaylı açıklamıştır. Linnaeus tarafından isimlendirilen bitkilerin sayısı yaklaşık 7700, hayvan türlerinin sayısı da 4400 kadardır¹.

Türkiye'nin değişik yörelerine daha 1500'lü yıllarda çeşitli şekillerde seyahat eden gezginlerin, ilgilerini çeken bitkileri toplamasıyla başlayan Türkiye bitkilerinin tanınması çabaları, giderek daha bilimsel anlam kazanmıştır. Türkiye'nin farklı alanlarından toplanan bitkilerle koleksiyonlar oluşturulmaya başlanmış ve bu bitkilerin bilimsel isimleri verilmiştir. Bir çok seyahatnamede ya da kaynaktan Anadolu bitkilerine ait bilgi bulunmaktadır. Evliya Çelebi, P. Belon, O. G. de Busbecq, G. Wheler, J. P. de Tournefort ve G. A. Olivier gibi isimler bunlardan bazılarıdır². O yıllarda Türkiye'den toplanan

bitki örneklerinin bir kısmı, yurt dışındaki herbaryumlar ya da doğa tarihi müzelerinde korunmaya devam etmektedir. 1847-1858 yılları arasında Anadolu'da yaptığı gezileri ve bunların sonuçlarını kapsayan sekiz cilt ve üç atlastan oluşan **Asie Mineure** adını taşıyan önemli eserinde Anadolu bitkileri hakkında bilgiler veren Tchihatchef'in, İstanbul ve Boğaziçi'ni konu alan diğer çalışmasında da, yine bu çevrenin bitki örtüsüne ait önemli ipuçları yer alır. O dönemde Boğaz'ın Asya yakasından başlayıp doğuda Sakarya ağzına kadar devam eden alandaki ormanlar yani "ağaç denizi" hakkında açıklamalar yapan Tchihatchef, Belgrad ormanının bitki örtüsünün çeşitliliğini, Kağıthane vadisinin nergisleri, kardelenleri ve düğün çiçeklerini de yazar (Tchihatchef, 2000: 103-113). Anadolu'dan bitki toplayan diğer bir araştırmacı da ünlü **Flora Orientalis**'in yazarı E. Boissier'dir (1810-1885). Boissier Anadolu'ya iki gezi yapmıştır. 1842'de Anadolu'ya yaptığı gezi sırasında İzmir civarını dolaşmış; Denizli çevresinde Honaz dağı'na (antik adıyla Cadmia), Bursa çevresinde Uludağ'a çıkmış ve Uludağ'da bir hafta kalmıştır. 1846'da yaptığı Doğu Akdeniz gezisi sırasında dolaştığı Antakya çevresinden de çok sayıda yeni tür tanımlamıştır (Baytop, 2003: 165-167).

Linnaeus'den bu yana bitkilerin bilimsel olarak isimlendirilmelerinde çeşitli faktörler önemli olmuştur. Bitkilerin birinci isimleri yani cins isimleri

¹ Linne'nin bir hazine değerinde olan kişisel koleksiyonunun önemli bir kısmı Linnean Society'de korunmaktadır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bakınız: www.linnean.org.

² **Evliya Çelebi** seyahatnamesinde Anadolu bitkileri ile ilgili bir çok bilgi yer alır. Anadolu'da yetişen ve insanlar tarafından çeşitli amaçlar için kullanılan bitkiler hakkında açıklamalar yapan Evliya Çelebi'nin, sözünü ettiği bitkiler arasında, bugün de aynı amaçlar için kullanılmaya devam edenler vardır. Pierre **Belon** (1517-1564), Kanuni Sultan Süleyman zamanında Doğu Akdeniz'de bir çok yeri gezmiş Fransız araştırmacıdır. Gezisi ile ilgili izlenimlerini aktardığı ve 1553'de Paris'te Fransızca olarak basılan kitabı daha sonra Latince'ye de çevrilmiştir. Belon bu seyahatnamesinde Türkiye'nin doğal bitkilerini anlatmış, onları listelemiş ve hatta o dönemde tıbbi değer taşıyan bitkileri ve nasıl kullanıldıklarından da söz etmiştir.

Ogier Ghiselin de **Busbecq** (1522-1592), Belçikalı bir diplomattır. Görevi dolayısıyla geldiği Anadolu'da çeşitli seyahatler yapmış ve bunlar hakkında yazdığı mektuplarla ünlenmiştir. Anadolu bitkilerinden bazılarının örneklerini, bazılarının da çizimlerini Kral I. Ferdinand'ın hekimi olan Mattioli'ye göndermiştir. Anadolu'da doğal olarak yetişmemekle beraber at kestanesi gibi bazı bitkiler bu yolla batıya taşınmış ve Avrupa'da park ve bahçelere dikilmiştir.

George **Wheler** (1650-1724), Anadolu'nun batı yarısını dolaşmıştır. 1675'de Uludağ'a çıkmış ve buraya gördüğü bitkiler hakkında bilgi vermiştir.

Joseph Pitton de **Tournefort** (1656-1708) ise hekim ve botanikçidir. Herbaryumu Paris'tedir. Doğu Akdeniz ülkelerine yaptığı seyahat esnasında Anadolu'da bir çok yer dolaşmış, çok sayıda bitki tanımlamış ve isimlendirmiştir. Bulduğu yeni bitkilerin çoğuna doğu ile ilgili olarak "**orientalis**" adını vermiştir.

Doğa bilimci, entomolog ve hekim G.A. **Olivier** (1756-1814), seyahatnamesine "Osmanlı imparatorluğu, Mısır ve İran'da Gezi" adını vermiştir. İstanbul çevresindeki bir çok bitkiden söz eden Olivier, Çanakkale civarından topladığı mazı meşesi örneklerini tanımlamış ve ticari değer taşıyan mazısı (galle) hakkında da bilgi vermiştir (Gezginler ve topladıkları bitkiler hakkında daha ayrıntılı bilgi Baytop, 2003 de yer almaktadır).

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE COĞRAFI ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

bazen de birinci isimlerini niteleyen ikinci isimler şahıs adlarından da oluşmaktadır. Ege ve Akdeniz kıyılarımızda yayılış gösteren boz pırnal meşesinin bilimsel adındaki **aucher** (*Quercus aucheri*), Fransız eczacı Pierre Martin R. Aucher'in soyadıdır. 80 kadar Türkiye bitkisine adı verilen Aucher, 1800'lü yıllarda Anadolu'yu gezmiş çok sayıda bitki örneği toplamıştır. 3000 den fazla bitki örneği halen Paris'teki Ulusal Doğa Tarihi Müzesinde korunmaktadır (Mat ve Nicolas, 1997; Baytop, 2000: 19-20). Bilimsel anlamda ilk örneği Kuşadası'ndan toplanan ve kışın yapraklarını dökmeyen meşe türlerimizden birisi olan boz pırnal meşesi, Aucher'in adının verildiği Türkiye bitkilerinden birisidir. Bitki adı olan özel isimlere başka örnekler de vardır. **Tchihatchewia** (*Tchihatchewia isatidea*) bunlardan bir diğeridir. Boya çiçeği adıyla da bilinen ve çiçekleri Sivas çevresinde boyar madde olarak kullanılan bu bitki, P. de Tchihatchef'in adını taşımaktadır. Bornmüller ise Çankaya köşkü etrafından topladığı bir *Moltingia* türüne, 1931 yılında Mustafa Kemal'in onuruna *Moltingia kemalpaschii* adını vermiştir. *Quercus infectoria ssp. boissieri* (mazı meşesi), E. Boissier'in adını taşıyan Türkiye bitkilerine örnektir (Baytop, 1995: 910; Baytop, 1997: 51).

Bitkilerin bazı özellikleri aynı zamanda isimlerinde de yer almaktadır. Yapraklarının altının kaba tüylü olması nedeniyle kullanılan *tomentosa* (gümüşi ıhlamur *Tilia tomentosa* örneğinde olduğu gibi), boyamakta kullanılan anlamındaki *infectoria* (ağacın üzerinde oluşan ve boyamada kullanılan mazısı nedeniyle mazı meşesi *Quercus infectoria* örneğinde olduğu gibi), çok hafif bir rüzgarda yaprağın sallanması nedeniyle *tremula* (titrek kavak *Populus tremula* örneğinde olduğu gibi) bu özelliklerin yansıtıldığı isimlere örnek oluşturmaktadır.

Bir çok coğrafi mekana bitki ya da hayvan adının verildiği de bilinmektedir. Özellikle 1/25 000 ve 1/100 000 ölçekli topografya haritaları incelendiğinde Gürgen yaylası, Kayın boğazı, Ardıç tepe, Karaağaç tepe, Gevenli sırtı, Çamlık tepe,

Çiğdem tepe, Dişbudak, Geyikli dağı, Kurt tepe, Tavşan tepe, Yılanlı dağ gibi çok sayıda bitki ve hayvan adına rastlamak mümkündür³. Geçmişteki yaşam alanlarının ortaya çıkarılmasında söz konusu yer isimleri önemli ipuçları olmaktadır. Bu isimler bazen bir türün tarihsel dağılışının önemli bir kanıtı olabilmektedir. Yer adları ayrıca, insan ile doğal bitki örtüsü ya da fauna arasındaki bağlantının kültürel açıdan önemini yansıtan özelliklerdendir. Bu isimlerin mantıklı bir şekilde analiz edilmesi sonucunda, biyocoğrafya ile ilgili önemli bilgilerin elde edilebileceği varsayımından yola çıkarak tarihsel dağılışların araştırıldığı çalışmalar da söz konusudur (Cox vd., 2002).

Genellikle bilimsel olarak ilk defa toplanan ve isimlendirilerek kayıtlara geçen bitkilere, yukarıda da değinildiği gibi şahıs isimleri veya bitkinin kendi özelliğini yansıtan bazı sıfatlar isim olarak verilmiştir. Ancak bu isimlendirmelerde, çoğu zaman da bulunulan alandaki coğrafi özelliklerden esinlenilmiştir. Türkiye bitkilerine verilen cins isimlerinden çok, bu cins isimleri niteleyen tür ya da alt tür düzeyindeki isimlerin önemli bir kısmının coğrafya ile ilgili olduğu dikkati çekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye bitkilerinin isimlendirilmesinde coğrafi özelliklerin payı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çoğu zaman öğrencilerimizce de *anlaşılmaz* ya da *uzak durulması* gereken isimler olarak algılanan Latince bitki isimlerinin aslında, önemli bir kısmının coğrafi özelliklerden uzak olmadıkları örneklerle verilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 11. cildi 2000'de yayınlanan Türkiye Florasının tamamı taranmış, bitkilerin ilk olarak toplandıkları alanlar dikkate alınmış ve endemik olup olmadıkları da göz önünde bulundurulmuştur. Burada verilen örneklerin hepsi Türkiye'den ilk olarak bilimsel anlamda toplanan, bilimsel olarak isimlendirilen ve herbaryumlara ya da doğa tarihi müzelerine giren örneklerdir. Bu örneklerin önemli bir kısmı da endemiktir.

³ Burada sözü edilen isimler rastlantısal olarak seçilen 1/100 000 ölçekli Divriği 139, 140 ve Sivas J38 paftalarından alınmıştır.

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLERİNDE COĞRAFI ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

Türkiye bitkilerinin isimleri incelendiğinde bitkilerin tür, alt tür ya da varyete adlarının bir çoğunun mekansal özelliklerle ilgili olduğu görülmektedir. Anadolu'nun coğrafi konumu, bitkilerin yayılış alanlarının ana kaya ve toprak özellikleri ile yer şekilleri bitkilerin isimlendirilmesinde oldukça etkili olmuştur. Bazı bitki türleri Anadolu'nun dünya üzerindeki yerine atfen doğuya ait olarak, bazı bitki türleri buldukları sahanın kayaç özellikleri ya da toprak özellikleri ile nitelenmiştir. Dağlık alanlardan toplanan ve bilim dünyası için yeni olarak tanımlanan çok sayıda bitki türü keşfedildikleri dağlık alanın ya güncel adını ya da antik adını almıştır. Dağların morfolojik özelliklerinin de bitki isimlerine yansıdığı bilinmektedir. Özellikle volkanik dağlar bu konuda dikkat çekici olmuş ve bir çok bitkiye isimlerini vermiştir. Volkanik dağlar üzerindeki krater ve kaldera gibi yer şekilleri çok sayıda bitkinin yaşam alanı olmuş, bu sahalardan tanımlanan bitkiler

adı geçen yer şekilleri ile nitelenmiştir. Akarsuların açtıkları vadiler çevrelerine göre daha farklı yaşam ortamları oluşturarak bitkiler için adeta sığınaklar meydana getirir. Türkiye florasında vadi içlerinden tanımlanan ve bu vadilerin adını alan bitki sayısı da az değildir. Aşağıda bu bitkiler ve adını aldıkları coğrafi özelliklere ait örnekler verilecektir.

Anadolu'nun dünya üzerindeki konumu birçok bitkinin adı olmuştur. Anadolu'nun yerine atfen doğuya ait yani **orientalis** niteleyicisi çok sayıda bitkinin adında yer almaktadır. Bunlar arasında Anadolu'nun güneybatısında yayılış alanı bulan doğu sığalası (*Liquidambar orientalis*), Türkiye'de son derece yaygın olan doğu gürgeni (*Carpinus orientalis*), ilk örneği Küre dağlarından olan ve Karadeniz kıyı dağlarının kuzey yamaçları boyunca geniş yayılış alanı bulan doğu kayını (*Fagus orientalis*), sadece Doğu Karadeniz Bölümü dağlık alanlarında ortaya çıkan doğu ladini (*Picea orientalis*) ile yine Anadolu'dan tanımlanan yabancı hanımeli (*Lonicera orientalis*) sayılabilir (Şekil 1).

Şekil 1- Karadeniz kıyı dağlarının kuzey yamaçlarında geniş yayılış alanı bulan ve Küre dağlarından tanımlanan doğu kayını (*Fagus orientalis*) (Foto M. Avcı).

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE
COĞRAFİ ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

Türkiye bitkilerinin isimlendirilmesinde **morfolojik özelliklerin** etkisi oldukça önemli olmuştur. Dağlık alanlardan toplanan bazı bitkilere dağda yaşamayı seven anlamında **oreophilum** ya da dağlık alana uygun anlamında **oreodoxum** benzeri isimler verilmiştir (*Verbascum oreophilum* ve *V. oreodoxum* gibi). Bazı bitkilerde ise, dağlık alanların yüksek kesimlerini simgelemek üzere **aerius** (havadar, yüksek yerlerle ilgili manasında) kullanılmıştır. Yaylakestanesi adıyla bilinen endemik bir çiğdem türü *Crocus aerius*, bu bitkilere örnektir ve yayılış alanı Doğu Karadeniz dağlarının subalpin ve alpin sahalarıdır (Terzioğlu ve Anşin, 2002: 167).

Türkiye bitkilerinde en çok rastlanılan sınıflardan birisi **dağ isimleridir**. Dağlık alanlarda keşfedilen bitkilerin önemli bir kısmı, keşfedildikleri dağların adını almıştır. Anadolu'nun güneyinde Toros dağları üzerinde yayılış alanı bulan ve buradan ilk defa tanımlanan bir çok bitkiye bu dağların adı verilmiştir. *Elymus tauri*, *Asphodeline taurica*, *Onosma tauricum* Toros dağlarının adını taşıyan bitkilere örnektir. *Sideritis sipylea* (Spil dağından 1842'de tanımlanan ve dağ çayı olarak bilinen bir otsu tür), *Stachys munzurdagensis* (1957'de Munzur dağları 1800 metrelik seviyelerden Davis ve Hedge tarafından tanımlanan ve çay olarak da tüketilen otsu bir bitki), *Ranunculus munzurensis* (Munzur dağları Karagöl vadisinden tanımlanan endemik düğün çiçeği), *Aethionema munzurensis* (Munzur dağları 2800 metrelerde yayılış gösteren endemik otsu bir tür), *Achillea sipikorensis* ve *Tanacetum sipikorensis* (Erzincan Sipikor dağından tanımlanmış endemik bitkiler), *Alchemilla ziganadagensis* (1890'da Zigana dağından Sintenis tarafından toplanan endemik ve Öksin eleman olan bu bitki, Aslan pençesi ya da findık otu gibi isimlerle de bilinmektedir), *Alchemilla tiryalensis* (Tiryal dağının adını taşıyan bitkinin ilk örneği buradan toplanmıştır), *Centaurea aladaghensis* (ilk olarak Aladağlar'dan tanımlanmış bir peygamber çiçeği), *Potentilla aladaghensis* (Aladağ-

lar, Demirkazık 3600 metreden toplanarak tanımlanmış endemik bir beşparmakotu türü), *Centaurea urvillei* ssp. **nimrodis** (bu peygamber çiçeği ilk defa Adıyaman Nemrut dağından toplanan örneğiyle tanınmaktadır), *Allium nemrutdaghense* (Adıyaman Nemrut dağından tanımlanan yabancı bir sarımsak türü), *Cousinia satdagensis* (Hakkari Sat dağının adını taşımaktadır) dağlarımızın isimlerini almış diğer örneklerdir. İç Anadolu bölgesinin iki önemli volkanik dağı olan Erciyes dağı ile Hasandağı'nın adını taşıyan bitkiler de vardır: *Veronica pusilla* var. **erciyasdağı** (ilk defa Erciyes dağı 2200 metreden 1902'de Zederbauer tarafından toplanmış ve bu dağın adını almıştır), *Veronica thymoides* ssp. **hasandaghensis** (Hasandağı 2400 metreden 1952'de Davis, Dodds ve bir Türk botanikçi R. Çetik tarafından ilk olarak bu dağdan toplanmış ve Hasandağı'nın adını taşımaktadır), *Campanula stricta* var. **alidagensis** (bu çingirak otu türü ilk olarak Erciyes dağının parazit konilerinden birisi olan Ali dağından 1856'da Balansa tarafından toplanmıştır) gibi. *Crocus speciosus* ssp. **ilgazensis** (Ilgaz dağları 1700 metrelik seviyelerden Baytop'lar tarafından toplanan bir çiğdem türüdür), *Asyneuma ilgazensis* (endemik), *Dactylorhiza ilgazica* (endemik bir orkide türümüz), *Festuca ilgazensis* (endemik yumak otu türü) ve *Allium ilgazense*, Ilgaz dağının adını taşıyan bazı bitkilerdir. Kantaron ya da koyunkıran gibi isimlerle bilinen *Hypericum* cinsine ait bir bitki türümüz de Kazdağı'nın adını taşımaktadır: *Hypericum kazdaghensis*. Köyceğiz gölü kuzeydoğusunda yükselen Sandras dağı da bir çok bitkiye isim olmuştur: *Senecio sandrasicus*, *Genista sandrasica*, *Scorzonera sandrasica*, *Pilosella sandrasica* ve *Muscari sandrasicum* bu dağlık alandan ilk olarak toplanıp bilimsel olarak adlandırılmış ve hepsi de endemik olan bitkilerdir. Amanos dağları bitkilere adını veren başka bir dağımızdır. *Dorycnium amani*, *Paronychia amani*, *Cymbocarpum amanum*, *Cephalaria amana*, *Stachys amanica*, *Satureja*

amani, *Isatis amani*, *Cirsium amani*, *Centaurea amanicola*, *Cochlearia amana*, *Carduus amanus* ilk olarak Amanos dağlarından toplanıp tanımlanmış ve aynı zamanda da endemik olan bitkilerdendir. *Oxytropis engizekensis* ise Engizek dağından tanımlanan ve bu dağın adını taşıyan bir endemiktir. Eskişehir güneydoğusundaki Sivrihisar dağında jipsler üzerinde yayılış alanı bulan ve yakın zamanda tanımlanan bir sümbül türü de bu dağın adını almıştır: *Muscari sivrihisardaghlarensis* (Yıldırım & Selvi, 2002). Köroğlu dağlarının doğu uzantılarında yer alan Eldivan dağlarının yüksek kesimlerinden N.Özhatay tarafından tanımlanan *Allium eldivanense* ise bu dağın adını alan endemik bir yabani sarımsak türüdür. Bingöl dağları (*Ranunculus bingöldaghensis*), Allahüekber dağları (*Veronica allahuekberensis*), Kaçkar dağları (*Alchemilla kackarensis*), Bolkar dağları (*Valeriana bolkarica*), Fethiye Babadağı (*Asyneuma babadaghensis*), Eğirdir gölü doğusundaki Anamas dağı (*Aubrieta anamasica*), Nif dağı (*Minuartia nifensis*) ve Murat dağı (*Prometheum muratdaghense*) Türkiye bitkilerine adını veren diğer dağlar arasındadır.

Bilimsel olarak yeni tanımlanan bitkilere adını veren en önemli morfolojik ünitelerden dağlık alanlar arasında, volkanik dağların etkileri de görülmektedir. Bu sahalardan ilk olarak toplanan bitkilerin isimlendirilmesinde **vulcanicum**, **vulcanica** ya da volkanik kayaların koyu renginden dolayı kara dağ anlamına gelen **nigromontanum** (*nigro*: siyah, *koyu*, *montanum*: dağ anlamında) gibi isimler kullanılmıştır. Endemik bir meşe türümüz olan *Quercus vulcanica* adını İç Anadolu'daki Karadağ volkanından almaktadır. Yine bir sığır kuyruğu taksonu olan *Verbascum vulcanicum ssp. vulcanicum*'da ilk olarak Karadağ'dan toplanarak isimlendirilmiş olan ve buradaki volkanik araziye simgeleyen örneklerden birisidir. Karadağ'dan 1847'de toplanan *Psychrogeton nigromontanus* da adını aynı volkandan almaktadır. Ağrı dağı

çevresinde yayılış gösteren *Marrubium vulcanicum* (boz ot ya da yalancı ısırgan olarak bilinen çok yıllık bir ot türü) da bu yörenin volkanik özelliğini simgelemektedir. Volkanik dağlar üzerindeki morfolojik özelliklerin etkisi de bitkilerin isimlendirilmesine yansımıştır. Krater ya da kaldera içlerinden toplanarak isimlendirilen bazı bitkilere kraterin anlamında **crateris** ya da kraterde yaşayan anlamında **cratericola** gibi isimler verilmiştir. İlk olarak 1954 yılında Davis ve Polunin tarafından Van gölü güneybatısında Nemrut kalderasının (Şekil 2) içinden toplanarak isimlendirilen endemik bir kekik türü, *Thymus cratericola* (kraterde yaşayan kekik) adını almıştır. Yine aynı yerden tanımlanan ve bir düğün çiçeği türü olan *Ranunculus crateris* (kraterin düğün çiçeği) de bu özelliği yansıtan başka bir örnektir.

Türkiye'nin bitki örtüsü içinde **doğal geçitlerin** adını taşıyan bitkiler de vardır. *Verbascum kopgeciensis* (Kopdağı geçidinden tanımlanmış endemik bir sığırkuyruğu türü), *Festuca ziganensis* (endemik bir yumak otu), *Dactylorhiza chuhensis* (Çuh geçidinin adını taşıyan doğal bir orkidedir ve halk arasında salep otu olarak da bilinmektedir) geçitlerin adını taşıyan bitkilere örnek oluşturmaktadır.

Akarsu, göl ya da **deniz isimleri** de dikkat çekicidir. *abantensis*, *abantianus*, (Abant gölü) *zabense* (Zap suyu), *choruhensis* (Çoruh nehri), *tortumense* (Tortum gölü) gibi. *Crocus abantensis* (Abant çiğdemi), *Dactylorhiza vanensis* (Van gölü kıyısındaki nemli tabanlarda yayılış alanı bulan ve buradan tanımlanmış bir orkide), *Galium tortumense* (Tortum gölü güneybatısından tanımlanmış endemik bir yoğurt otu) ya da 1966'da Van-Hakkari arasında Zap suyu vadisinden toplanan ve sadece toplandığı bu alandan bilinen, endemik bir yoğurt otu türü *Galium zabense* (Zap yoğurt otu), *Hieracium tamderense* (Giresun Tamdere çevresinden tanımlanmış), *Campanula choruhensis* (Çoruh nehri kıyısından tanımlanan çok yıllık

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE
COĞRAFİ ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

Şekil 2- Türkiye bitkilerinden bazılarının isimlerinde **crateris** ya da kraterde yaşayan anlamında **cratericola** olarak yer alan Nemrut kalderası (Foto M. Avcı).

otsu ve endemik bir tür), *Stachys choruhensis*, *Scutellaria uzunderensis*, *Veronica oltensis* (ilk örneği 1912 yılında Oltu çayı vadisinden toplanan bu bitkinin yayılış alanı Oltu ve Çoruh vadileri ile sınırlı), bir akarsu ya da göl adı taşıyan Türkiye bitkilerine örnektir. Bazı bitkilere vadide yaşayan anlamında **vallicola** adı verilmiştir (*Crocus vallicola* yani vadi içinde yaşayan çiğdem). *Salsola aegaea* (Ege denizi), *Arum euxinum* (Karadeniz'in eski adına atfen isimlendirilmiş ve Zonguldak Yenice ormanlarından ilk örneği toplanmış endemik bir yılan yastığı türü) ve Ordu kıyılarından tanımlanan endemik bir orkide türü *Ophrys karadenizensis* ise Türkiye çevresindeki denizleri simgeleyen örneklerden bazılarıdır. İstanbul boğazı da bitkilere isim olmuştur. *Linum tauricum* spp. *bosphori* (Boğaziçi keteni) gibi (Şekil 3).

Bitkilerin buldukları yerdeki **ana kaya özelliklerinin** ya da **toprak özelliklerinin** de isimlendirme de etkili olduğu görülmektedir. Jips, serpantin, trakit ve bazalt gibi bir çok kayaç bitkilere isim olmuştur. **Gypsicola** ya da **gypsicolus** jipsli yerde yaşayan anlamında, **serpentinica**, **serpenticola** ve **serpentinicum** serpantin üzerinde

yaşayan anlamında, **trachyticum** (**trachyticus** ya da **trachytica**) trakitler üzerinde yayılış gösteren anlamında, **basalticum** ise anakayası bazalt olan alanlarda yayılış gösteren anlamında kullanılan sıfatlar olmuştur. Özellikle kireçli topraklarda yayılış gösteren bitkilere ise kireçli yerlerde yaşayan anlamında **calcareea**, **calcareus** ya da **calcareum** gibi isimler verilmiştir. Örneğin kuzeydoğu Anadolu'da Akdağ yamacında kireçli topraklarda 1500 metrelik seviyelerde yayılış gösteren bir papatya türü *Anthemis calcarea* adını almıştır. Sivas çevresindeki jipsli arazilerden toplanarak isimlendirilen endemik bitkilerimizden *Scrophularia gypsicola* buradaki jipsli arazileri simgeleyen bir örnektir. Ankara Beypazarı-Çayırhan çevresindeki jipsli alanlar üzerinde 500-800 metrelerde yayılış gösteren ve bu alandan tanımlanan endemik bir sığır kuyruğu türü olan *Verbascum gypsicola* da, jipsli sahadan esinlenerek isimlendirilmiştir. Sandras dağlarında serpantinlerin üzerinde yaygın olan ve buradan toplanarak isimlendirilen *Rosularia serpentinea*, *Salsola canescens* ssp. *serpentinicola*; Burdur çevresindeki serpantin kayaçların hakim olduğu

alanlardan tanımlanan endemik *Astragalus serpicola*, *Verbascum serpicola*; Muğla çevresinden tanımlanan endemik *Prometheum serpicum* var. *giganteum*; Ankara çevresinde ana kayanın trakit olduğu alanlarda yayılış gösteren *Marrubium trachyticum*; Tortum gölü çevresinde bazaltlar üzerinde yayılış gösteren *Galium basalticum* yetişme ortamlarındaki ana kaya özellikleri ile isimlendirilen Türkiye bitkilerine örnektir.

Şekil 3- Adını İstanbul Boğazi'ndan alan *Linum tauricum* spp. *bosphori* (Boğaziçi keteni) (Foto. M. Avci).

Kayaçların diaklaz sistemleri de bazı bitki türleri için kullanılmıştır. Kayaçların diaklaz sistemlerinde yaşam alanı bulmuş bitkilere *rimarum* ya da *fissurensis* gibi isimler verilmiştir. Örneğin Rize İkizdere çevresinde granitler üzerindeki fissürlere yerleşmiş olarak yaşayan ve buradan tanımlanan *Galium fissurensis* (bir yoğurt otu türü) bu özelliğe örnektir. Üzerindeki toprak tabakasının büyük ölçüde süpürüldüğü yerlerde yaşayan bitkiler için ise *saxatilis*, *saxicola* (taşlık yerde yaşayan) niteleyicisi kullanılmıştır. 1948'de Ermenek civarından tanımlanan *Alkanna saxicola* bu özelliğe örnektir (Havaciva otu olarak da bilinen bu endemik bitki sadece bu örneği ile tanınmaktadır). Yine toprak tabakasının

hemen hemen hiç olmadığı alanları yetişme ortamı seçen bitkilere de, kayalık alanlarda yaşayan anlamında *rupestris* ya da *rupicola* gibi isimler verilmiştir (*Verbascum rupicola*).

İç Anadolu'da tuz oranının yüksek olduğu topraklarda yayılış gösteren ve bu sahadan ilk olarak tanımlanan bazı türlere ise **halophilum** ya da **halophilus** sıfatı verilmiştir (*Onosma halophilum*, *Gladiolus halophilus* gibi). Kumul sahalarından tanımlanan bitkilerden bir kısmına **arenicola**, **arenaria** gibi isimler verildiği görülmektedir. Huber-Morath tarafından bilim dünyasına tanıtılan *Trigonella arenicola* Antalya, Lara kumul alanlarında yayılış alanı bulan endemik bitkilere örnektir (Göktürk ve Sümbül, 2002: 101-102)⁴. Buna karşılık nemli tabanlardan tanımlanan bitkilere ise, su isteği fazla anlamında **hygrophila**, **hygrophilus** gibi sıfatlar verilmiştir (Antalya çevresindeki nemli alanlardan tanımlanan bir orkide türü *Ophrys hygrophila* örneğinde olduğu gibi). Bataklık alanları ifade eden **palustris** ya da **palustre** gibi isimler de bitkilerin bilimsel adlarında yer almaktadır (Bataklık tarakotu, *Taraxacum palustre* gibi). Kurak ortamları simgelemek için ise **xerophilus**, **xerophila** ya da **xerophilum** adı kullanılmıştır. Bir geven türü *Astragalus xerophilus* örneğinde olduğu gibi.

Dağlık alanların daha çok 2000 metreden sonraki yüksek kesimlerinde yayılış alanı bulan Türkiye bitkilerinin bir kısmı ise **subnivale** (karlı sahaların çevresi) ya da **glacialis** (glasyal alanlara özgü) sıfatını taşımaktadır. *Gagea glacialis*, *Veronica gentianoides* ssp. *glacialis* ya da *Verbascum subnivale* gibi bitkiler de bu özelliğe ait örnekler olarak dikkati çekmektedir.

Bazı bitkileri **relicta** sıfatı tanımlanmaktadır. 1907 yılında Haradjian tarafından Kahramanmaraş yakınındaki Ahır dağından ilk olarak toplanan *Ajuga*

⁴ Türkiye kıyılarındaki bir çok bitki gibi bu tür de, Lara kumullarının aşırı derecede tahrip edilmesi nedeniyle nesli tehlike altında kabul edilen bitkiler arasındadır (Göktürk ve Sümbül, 2002: 111).

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE
COĞRAFİ ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

relicta'ya (yer çamı ya da yer servisi gibi Türkçe isimlerle bilinmektedir) yayılış alanı sadece Anadolu ile sınırlı olduğu için relikt anlamına gelen bu sıfat verilmiştir.

Bitki örtüsü ile ilgili diğer bazı özellikler de yine bitkilere isim olmuştur. Bir peygamber çiçeğine verilen stepte yaşayan anlamında **stepposa** (*Centaurea urvillei* ssp. *stepposa*), ormanlık sahada yaşayan anlamında bir adaçayına verilen **nemorosa** (*Salvia nemorosa*) ya da alpin bitkiler katında yaşayan anlamında **alpina** ve **alpestris** (*Scorzonera cana* ssp. *alpina*; *Lapsana communis* ssp. *alpina* ve *Crepis alpestris*) gibi sıfatlar bu özelliğe ait örneklerdir.

Diğer bir grupta ele alınabilecek isimlendirmeler daha çok güncel yerleşme isimleri ya da yerleşmelerin antik dönemdeki isimleri ile ilgilidir. Türkiye bitkilerini niteleyen **yerleşme adları** oldukça fazladır (Tablo 1). Bunlara örnek olarak rizehensis (Rize kardeleni *Galanthus rizehensis*), mardinensis (*Stachys mardinensis*), samsunensis (*Aristolochia samsunensis*), antalyensis

(*Asperula antalyensis*), bursensis (*Alchemilla bursensis*), hakkıarica (*Alchemilla hakkıarica*), ispartae (*Sempervivum ispartae*), amasiensis (*Astragalus amasiensis*) ve ancyrensis (*Crocus ancyrensis*) gibi isimler verilebilir (Şekil 4). Yakın yıllarda Ermenek çevresinden tanımlanan yeni bir menekşe türü *Viola ermene-kensis* adını almıştır. Ermenek çevresinden tanımlanan ve bilim dünyası için yeni olan bu tür, *ermenekensis* adını taşıyan sekiz bitkiden birisidir (Yıldırım & Dinç, 2002). *Veronica vanensis* ise, Van gölü çevresindeki dağlık alanlardan birisi olan Erek dağından tanımlanmış ve Van adını simgeleyen başka bir örnektir (Öztürk, 2001). Yine Doğu Anadolu Bölgesinden tanımlanan iki çobanyastığı türü tanımlandıkları yerleşmelerin adını almıştır. Başkale çobanyastığı ve Hoşap çobanyastığı (*Acantholimon bashka-leicum* ve *A. hoshapicum*) Başkale ve Hoşap civarından tanımlanan yeni türlerdir (Doğan ve Akaydın, 2004).

Şekil 4- **Crocus ancyrensis**. Adını Ankara yerleşmesinden alan Ankara Çiğdemi (Ankara Elmadağ, Foto S. Yüzbaşıoğlu).

Meral AVCI

Tablo 1- Yerleşme adı taşıyan bazı Türkiye bitkileri (E= Endemik).

Bitkinin İsmi	E	İlk toplandığı alan
<i>Dactylorhiza osmanica var. anatolica</i>	x	Pozantı
<i>Micromeria fruticosa ssp. giresunica</i>	x	Giresun
<i>Crocus olivieri ssp. istanbulensis</i>	x	İstanbul Taşdelen
<i>Beta adanensis</i>	x	Adana Seyhan
<i>Festuca adanensis</i>	x	Adana Seyhan
<i>Polygonum afyonicum</i>	x	Afyon
<i>Campanula aghrica</i>		Ağrı Doğubayazıt
<i>Sideritis amasiaca</i>	x	Amasva
<i>Erysimum amasianum</i>	x	Amasva
<i>Centaurea amasiensis</i>	x	Amasva
<i>Scorzonera amasiana</i>	x	Amasva
<i>Astragalus amasiensis</i>	x	Amasva Akdağ
<i>Hiericum beypazariense</i>	x	Ankara Beypazarı
<i>Verbascum ancyritanum</i>		Ankara Dikmen dağı
<i>Crocus antalyensis</i>	x	Antalya
<i>Campanula antalyensis</i>	x	Antalya
<i>Aethionema alanyae</i>	x	Antalya Alanya
<i>Veronica elmaliensis</i>	x	Antalya Elmalı
<i>Cephalaria elmaliensis</i>	x	Antalya Elmalı
<i>Veronica antalyensis</i>	x	Antalya Gazipaşa
<i>Asperula antalyensis</i>	x	Antalya Kemer
<i>Sempervivum artvinense</i>	x	Artvin
<i>Verbascum artvinense</i>	x	Artvin
<i>Hiericum artvinense</i>	x	Artvin
<i>Allium artvinense</i>		Artvin Coruh
<i>Dianthus artvinensis</i>	x	Artvin Coruh
<i>Alyssum artvinense</i>	x	Artvin Coruh
<i>Astragalus bashkalensis</i>	x	Başkale
<i>Trifolium batmanicum</i>	x	Batman
<i>Stachys bayburtensis</i>	x	Bayburt
<i>Isatis bitlisica</i>	x	Bitlis
<i>Scrophularia bitlisica</i>	x	Bitlis
<i>Gypsophila bitlisensis</i>	x	Bitlis Tatvan
<i>Cirsium boluense</i>	x	Bolu
<i>Genista burdurensis</i>	x	Burdur
<i>Alchemilla bursensis</i>	x	Bursa İnegöl
<i>Astragalus chaldiranicus</i>	x	Caldıran
<i>Silene denizliense</i>		Denizli
<i>Astragalus elazigensis</i>	x	Elazığ
<i>Astragalus karputanus</i>		Elazığ Harput
<i>Allium kharputense</i>		Elazığ Harput

Bitkinin İsmi	E	İlk toplandığı alan
<i>Verbascum charputense</i>	x	Elazığ Harput
<i>Alchemilla erzincanensis</i>	x	Erzincan
<i>Taraxacum erzincanense</i>	x	Erzincan
<i>Scrophularia erzincanica</i>	x	Erzincan
<i>Cerasus erzincanica</i>	x	Erzincan Kemah
<i>Paronychia kemaliye</i>	x	Erzincan Kemaliye
<i>Isatis erzurumica</i>	x	Erzurum Aşkale
<i>Satureja aintabensis</i>	x	Gaziantep
<i>Astragalus gaziantepicus</i>		Gaziantep
<i>Rumex gemlikensis</i>	x	Gemlik
<i>Astragalus hakkıaricus</i>	x	Hakkari
<i>Erodium hakkıaricum</i>	x	Hakkari
<i>Cousinia hakkarica</i>	x	Hakkari
<i>Chaerophyllum hakkıaricum</i>	x	Hakkari Cilo dağı
<i>Cephalaria hakkıarica</i>	x	Hakkari Cilo dağı
<i>Erysimum hakkıaricum</i>		Hakkari Cilo dağı
<i>Crepis hakkarica</i>	x	Hakkari Cilo dağı
<i>Campanula hakkıarica</i>	x	Hakkari Cilo dağı
<i>Centaurea hakkıaricensis</i>		Hakkari Sat dağı
<i>Pyrus hakkıarica</i>	x	Hakkari Yüksekova
<i>Astragalus yueksekovae</i>	x	Hakkari Yüksekova
<i>Astragalus goeznensis</i>	x	İçel Gözne
<i>Astragalus isparticus</i>	x	Isparta
<i>Silene ispartensis</i>	x	Isparta Anamas dağı
<i>Sempervivum ispartae</i>	x	Isparta Dedegöl dağı
<i>Aethionema marashicum</i>	x	K. Maraş
<i>Nonea karsensis</i>	x	Kağızman
<i>Astragalus kangalicus</i>	x	Kangal
<i>Podocytisus caramanicus</i>		Karaman
<i>Silene caramanica</i>	x	Karaman
<i>Lathyrus karsianus</i>	x	Kars Sarıkamış
<i>Festuca karsiana</i>		Kars Sarıkamış
<i>Allium karsianum</i>		Kars Sarıkamış
<i>Allium kastambulense</i>	x	Kastamonu
<i>Dianthus kastambeluenis</i>	x	Kastamonu
<i>Astragalus kastamonuensis</i>	x	Kastamonu Tosya
<i>Nepeta caesarea</i>	x	Kayseri
<i>Paronychia kayseriana</i>	x	Kayseri
<i>Acantholimon caesareum</i>	x	Kayseri Alıdağı
<i>Astragalus akscheherensis</i>	x	Konya Akşehir
<i>Cousinia ermenekensis</i>	x	Konya Ermenek

Bitkinin İsmi	E	İlk toplandığı alan
<i>Centaurea hadimensis</i>	x	Konya Hadim
<i>Hypericum malatyanum</i>	x	Malatya
<i>Astragalus mardinensis</i>	x	Mardin
<i>Eremopoa mardinensis</i>	x	Mardin
<i>Isatis mardinensis</i>	x	Mardin
<i>Campanula mardiniensis</i>	x	Mardin
<i>Scrophularia mersinensis</i>	x	Mersin Gülnar
<i>Verbascum dalamanicum</i>	x	Muğla Dalaman
<i>Allium fethiyense</i>	x	Muğla Fethiye
<i>Allium neusehirense</i>	x	Neveşehir Göreme
<i>Astragalus oltensis</i>	x	Oltu
<i>Alchemilla orduensis</i>	x	Ordu Çambaşı
<i>Stachys rizeensis</i>	x	Rize
<i>Alchemilla rizensis</i>	x	Rize
<i>Hiericum djmilense</i>	x	Rize Cimil
<i>Aristolochia samsunensis</i>	x	Samsun
<i>Polygonum samsunicum</i>	x	Samsun Ladik
<i>Hiericum sarykamyschense</i>	x	Sarıkamış
<i>Astragalus seydishehircus</i>	x	Seydişehir
<i>Hyacinthella sirtensis</i>	x	Siirt
<i>Onobrychis sivasica</i>	x	Sivas
<i>Cousinia sivasica</i>	x	Sivas
<i>Allium sivasicum</i>	x	Sivas Hafik
<i>Polygonum sivasicum</i>	x	Sivas Köse dağı
<i>Astragalus ulaschensis</i>	x	Sivas Ulaş
<i>Hiericum giresunense</i>	x	Şebinkarahisar
<i>Astragalus tokatensis</i>	x	Tokat
<i>Hiericum tossianum</i>	x	Tosya
<i>Verbascum tossianum</i>	x	Tosya
<i>Salix trabzonica</i>		Trabzon
<i>Onosma trapezunteum</i>	x	Trabzon
<i>Stachys tundjeliensis</i>	x	Tunceli
<i>Cousinia birecikensis</i>	x	Urfa Birecik
<i>Verbascum vanense</i>	x	Van
<i>Ranunculus vanensis</i>	x	Van
<i>Limonium vanense</i>	x	Van Çaldıran
<i>Astragalus gevashensis</i>	x	Van Gevaş Artos dağı
<i>Festuca artvinensis</i>		Yalnızçam dağları
<i>Centaurea yozgatensis</i>	x	Yozgat
<i>Verbascum josgadense</i>	x	Yozgat
<i>Viola yusufeliensis</i>	x	Yusufeli

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE COĞRAFI ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

Bazı bitkileri ise tanımlandıkları sahanın **antik isimleri** nitelenmektedir. Bunlar arasında yerleşmelerin antik dönemdeki isimlerini taşıyanlar olduğu gibi, bölgelerin ya da dağların antik isimlerini taşıyanlar da vardır. Yerleşim alanlarının antik isimlerini almış bitkilere örnek olarak İzmir adaçayı verilebilir. Bu türe ait ilk örnek 1842'de Boissier tarafından İzmir civarından toplanmış ve İzmir'in antik adı ile nitelenmiştir: *Salvia smyrnaea* (Başer, Satıl ve Tümen, 2000). 1844 yılında Uludağ'dan yine Boissier tarafından toplanıp tanımlanan üç sığırkuyruğu türünden birisine Bursa'nın antik adı olan Prusa (*Verbascum prusianum*), diğerine Uludağ'ın antik adı olan Olympos (*Verbascum olympicum*) ve sonuncusuna da bu yörenin ticaretine uzunca dönem damgasını vuran ipek böceğini simgelemek üzere ipek böceği taşıyan anlamında *bombyciferum* (*Verbascum bombyciferum*) isim olarak verilmiştir. Avrupa-Sibiryaya elemanı olarak nitelenen bu üç *Verbascum* türünün Uludağ'daki yayılış alanları yükseltiyeye göre adeta birbirini izlemektedir. İpekböceği taşıyan sığırkuyruğunun yayılış alanı yaklaşık 500 metrelerden sonra ortadan kalkarken, 700 metrelik seviyelerden itibaren Bursa sığırkuyruğunun yayılış alanı başlamaktadır. 1300 metreden itibaren *Verbascum prusianum*'un yerini alan *V. olympicum* 2200 metreye kadar çıkmaktadır (Güleryüz ve Malyer, 1998: 138-141). Uludağ'ın antik adını taşıyan çok sayıda bitki vardır. Endemik *Allium olympicum* ile ilk örneği Uludağ'dan Boissier tarafından toplanmış olan *Campanula olympica* da (bir çan çiçeği türü) bu adı alan bitkiler arasındadır.

İlk örneği Kaz dağlarından 1883 yılında Sintenis tarafından toplanmış endemik yüksük otu türü *Digitalis trojana* adını almıştır. Yine *Quercus trojana* (Makedonya meşesi) Çanakkale çevresinden tanımlanmış bir meşe türümüz iken, *Galanthus trojanus* (Troya kardeleni) da adını Troas bölgesinin en ünlü kenti olan **Troia**'dan alan diğer bir bitkidir (Şekil 5).

Troas bölgesinin en önemli akarsuyu o dönemdeki adıyla İda dağından (Kaz dağı) doğan **Skamandros** (Eski Menderes) çayıdır (Sevin, 2001: 57-60). İlk örneği Kaz dağlarından toplanıp tanımlanan *Hieracium scamandris* (çok yıllık bir ot türü) ile ilk örneği Çanakkale çevresinden olduğu bilinen *Verbascum scamandri* (sığır kuyruğu) Eski Menderes'in adını taşıyan örneklerdir.

Potentilla cappadocica (Kapadokya beşparmakotu), *Thymus cappadocicus* (Kapadokya kekiği), *Galium cappadocicum* (Kapadokya yoğurt otu) gibi isimler ise antik dönemin Kapadokya'sını simgelemektedir. *Bromus cappadocicus*, *Festuca cappadocica*, *Pimpinella cappadocica*, *Bupleurum cappadocicum*, *Tordylium cappadocicum*, *Vicia cappadocica*, *Ebenus cappadocica*, *Hedysarum cappadocicum*, *Polygonum cappadocicum*, *Draba cappadocica*, Kapadokya adını taşıyan diğer örneklerdir.

Ege bölgesindeki antik Lydia bölgesinin en önemli dağlarından olan Bozdağlar'ın adı Strabon'un "Geographika" sında **Tmolos** olarak geçmektedir (Strabon, 2000: 38, 191, 215). Bilindiği gibi Bozdağların kuzey etekleri ile Aydın dağlarının güney eteklerindeki depolara da, Bozdağların bu eski adına atfen A.Philippson tarafından "**Tmoloschutt**" adı verilmiştir (Darkot ve Tuncel, 1978: 13). Bozdağlar'ın eski adını taşıyan bir çok bitki örneği de bulunmaktadır. Bu bitkilerin ilk örneklerinin çoğu Boissier tarafından Bozdağların çevresinden toplanmış örneklerdir. Flora Orientalis'in yazarı Edmond Boissier, 1842'de Anadolu'ya gelerek, yaklaşık 3 ay boyunca İzmir civarındaki dağları, Aydın dağlarını, Bozdağlar ve Uludağ'ı dolaşmış, çok sayıda bitki örneği toplamıştır⁵. Halk arasında genellikle dağ çayı olarak bilinen *Stachys tmolea*, bir geven türü olan *Astragalus tmoleum* ve keten otu *Linum tmoleum*, Bozdağlar'ın eski adını taşıyan

⁵ Anadolu gezileri sırasında topladığı bitki örneklerinden bazılarını da gezileri sırasında kendisine eşlik eden eşinin adını vermiştir. Batı Anadolu'dan topladığı *Celsia luciliae* örneğinde olduğu gibi. (Baytop, 2003: 157).

ve Boissier tarafından bu sahadan toplanıp isimlendirilen örneklerden bazılarıdır (Baytop, 1997: 80-81; Baytop, 2003: 159, 167-169). Yine aynı geziler sırasında ilk olarak Boissier tarafından toplanan ve Honaz dağının eski adı olan **Cadmia** 'yı ya da Manisa dağı'nın (Sipil dağı) eski adı olan **Sipylos**'u (Sevin, 2001: 179) isim olarak alan *Ranunculus cadmicus* (Honaz düğün çiçeği), *Astragalus cadmicus* (Honaz geveni), *Centaurea cadmea* (Honaz peygamber çiçeği) ve *Salvia cadmica* (Honaz adaçayı); *Sideritis sipylea* (Spil dağı çayı), *Thymus sipyleus* (Spil dağı kekiği), *Allium sipyleum* (Spil dağı sarımsağı) ve *Bromus sipyleus* bunlar arasındadır. Bazı

bitkilere de **cilicica**, **cilicius** gibi isimler verilmiştir. Antik çağda Antalya körfezi (Pamphylia denizi) doğusunda yer alan kesim **Kilikia** bölgesi (kabaca Taşeli platosu, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin aşağı çığırları ile İskenderun körfezi çevresi, Amanos dağları) olarak biliniyordu (Umar, 1999: 189-190; Strabon, 2000: 3-8). Bu sahanın adını alan bitkilere, bilimsel adı *Abies cilicica* olan Toros göknarı örnektir. Toros dağları üzerinde oldukça geniş yayılış alanı bulan Toros göknarı antik dönemde "*Kilikya kapısı*" olarak da nitelenen Gülek boğazı çevresinden tanımlanmıştır.

Şekil 5- *Galanthus trojanus*. Meşe toplulukları altında Troya kardeleni (Çanakkale Çan, Foto. S. Yüzbaşıoğlu).

Lykia, Pamphylia, Galatia, Bithynia, Pontos gibi antik dönemin diğer bölge adları da bitki isimlerinde yer almaktadır. *Ophrys lycia* (Teke yarımadasında Finike

çevresinden tanımlanan endemik bir orkide türü), *Arenaria pamphylica* var. *turcica* (ilk örnek Antalya'dan 1830 yılında Fransız bitki toplayıcısı Eugène

*TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE
COĞRAFI ÖZELLİKLERİN ETKİSİ*

Bourgeau tarafından toplanmıştır), *Centaurea pamphylica* (endemik bir peygamber çiçeği olan bu bitki Aksu çayı vadisinden tanımlanmıştır), *Echinops galaticus* (Antik dönemin Galatia'sının adını taşıyan dikenli otsu bir tür. Tanımlandığı yer Amasya Akdağ), *Epipactis bithynica* (Uludağ'dan

tanımlanan endemik bir orkide), *Fritillaria pontica* (Şekil 6), *Allium ponticum*, *Epipactis pontica* (ilk örneği Devrek yakınlarındaki Dorukhan tüneli civarından toplanan endemik bir orkide) sözü edilen antik bölge adlarını taşıyan bitkilerden bazılarıdır.

Şekil 6- *Fritillaria pontica*. Karadeniz kıyılarında nemli ormanların alt katında yayılış alanı bulan ters lale (Foto M. Avcı).

Bazı bitki isimleri ise **Anadolu** ya da **Trakya** adını almıştır. *Plantago anatolica* (Anadolu bağa otu), *Potentilla anatolica* (Anadolu beşparmakotu), *Cephalaria anatolica* (Anadolu pelemir otu), *Bellevalia anatolica* (Elazığ çevresinden tanımlanan Anadolu dağ sümbülü), *Orchis anatolica* (Anadolu orkidesi), *Dianthus anatolicus* (Anadolu karanfili) ve *Salsola anatolica* (Tuz gölü çevresinden tanımlanmış olan Anadolu soda otu) gibi. Anadolu adını taşıyan bitkilerden bazıları endemik olmakla beraber, bazılarının yayılış alanı ise çok daha geniştir. Örneğin canavar otu adıyla bilinen ve genellikle adaçayı (*Salvia*) türleri üzerinde parazit olarak yaşayan Anadolu canavar otu (*Orobanche anatolica*), Kafkaslar, İran ve Irak kuzeyinde de yayılışını sürdürür ve bu sahalarda da bu bilimsel isimle tanınır.

Taraxacum anatolicum (Anadolu hindibası, ilk örnek Erzurum Horasan civarından toplanmış, endemik) ve *Taraxacum thracicum* (Trakya hindibası, ilk örnek Edirne'den ancak endemik değil), Rechinger tarafından bilim dünyasına tanıtılmış diğer örneklerdir.

SONUÇ

Türkiye bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu yetişme ortamı çeşitliliği ile çok sayıda bitki türüne yaşam ortamı oluşturmuştur. Bu bitki türlerinin bazılarının yayılış alanı ülke sınırları dışında da devam ederken, bazılarının yayılış alanı Türkiye ile sınırlıdır. Türkiye'den ilk örneği toplanan ve bilimsel anlamda tanımlanan bitkilerin isimlendirilmesinde, coğrafya ile ilgili olan isimlendirmelerin oldukça fazla ve aynı zaman da çeşitli olduğu dikkati

çekmektedir. Anadolu'nun geçmişi başta olmak üzere, çok sayıda yerleşme, dağlık alan, ana kaya ve toprak özellikleri, akarsular, göller gibi coğrafya ile ilgili nitelikler, bitkilerin isimlendirilmesinde araştırmacılar için esin kaynağı olmuştur. Son yıllarda keşfedilen bir çok yeni bitki türüne coğrafi isimlerin veriliyor olması, coğrafi özelliklerin bu konudaki etkisini sürdürdüğünü de göstermektedir.

KATKI BELİRLEME

Türkiye Florasının 11 cildinin taranmasındaki yardımı ve sabrı için öğrencim Gülşen Küçükceylan'a, bazı bitki fotoğrafları için İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'nden Arş. Gör. Sırrı Yüzbaşıoğlu'na teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- BAŞER, K.H.C., SATIL, F. ve TÜMEN, G. 2000, "Salvia smyrnaea Boiss.", *The Karaca Arboretum Magazine* 5(4): 189-192.
- BAYTOP, A. 1995, *Bitkilerin Bilimsel Adlarındaki Niteleyiciler ve Anlamları*, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayını.
- BAYTOP, T. 1997, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yayını, Ankara.
- BAYTOP, T. 2000, *Anadolu Dağlarında 50 Yıl, Bir Bitki Avcısının Gözlemleri*, Nobel yayını, İstanbul.
- BAYTOP, A. 2003, *Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları*, Çetin matbaacılık, İstanbul
- COX, J. J., MAEHR, D. S. ve LARKIN, J. L. 2002, "The Biogeography of Faunal Place Names in the United States", *Conservation Biology* 16(4): 1143-1150.
- DOĞAN, M. ve AKAYDIN, G. 2004, "Three new species with two flowered spikelets in *Acantholimon* (Plumbaginaceae) from East Anatolia, Turkey", *Botanical Journal of Linnean Society* 144(4): 497-505.
- DARKOT, B. ve TUNCEL, M. 1978, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi yayını. İstanbul.
- GÖKTÜRK, R. S. ve SÜMBÜL, H. 2002, "The current conservation status of some endemic plants of Antalya province", *The Karaca Arboretum Magazine* 6(3): 91-114.
- GÜLERYÜZ, G. 2000, *Uludağ Alpin Çiçekleri*, Bursa Valiliği yayını, Bursa.
- GÜLERYÜZ, G. ve MALYER, H. 1998, "Three endemic *Verbascum* L. species to Uludağ (Bursa): *Verbascum bombyciferum* Boiss., *Verbascum prusianum* Boiss. and *Verbascum olympicum* Boiss.(Scrophulariaceae)", *The Karaca Arboretum Magazine* 4(3): 135-142.
- MAT, A. ve NICOLAS, M. 1997, "Fransız Eczacı Aucher-Eloy ve Doğu Gezisi Hakkında", *Marmara Üniversitesi Eczacılık Dergisi* 13(2): 93-99.
- ÖZTÜRK, A. 2001, "Two new species of *Veronica* L. (Scrophulariaceae) from Turkey, *V.vanenesis* and *V. yildirimlii*", *The Herb Journal of Systematic Botany* 8 (1): 5-8.
- SEVİN, V. 2001, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yayını, Ankara.
- STRABON, 2000, *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul.
- TATLI, A. 1998, *Erzurum Bölgesinin Yaygın Çayır ve Mera Bitkileri*, FAO yayını, Ankara.
- TCHIHATCHEF, P., De, 2000, *İstanbul ve Boğaziçi* (Çeviri A. Berktaş), Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul.
- TERZİOĞLU, S. ve ANŞİN R. 2002, "Crocus aerius Herbert", *The Karaca Arboretum Magazine* 6(4): 165-168.
- UMAR, B. 1999, *İlkçağda Türkiye Halkı*, İnkilap Kitabevi yayını, İstanbul.
- YALTIRIK, F. ve EFE, A. 1989, *Otsu Bitkiler Sistematigi*, İstanbul Üniversitesi yayını, İstanbul.
- YILDIRIMLI, Ş. ve DİNÇ, M. 2002, "A new species of *Viola* L., *V.ermenekensis*

TÜRKİYE BİTKİLERİNİN İSİMLENDİRİLMESİNDE
COĞRAFİ ÖZELLİKLERİN ETKİSİ

- (Violaceae) from Ermenek-Konya, Turkey”, *The Herb Journal of Systematic Botany* 9(1): 1-6.
- YILDIRIMLI, Ş. ve SELVİ, B. 2002, “A new species, *Muscari sivrihisardaghlarensis* (Liliaceae) from Central Anatolia, Turkey”, *The Herb Journal of Systematic Botany* 9(1): 7-12.
- 1965, 1967, 1970, 1972, 1975, 1978, 1982, 1984, 1985, 1988, *Flora of Turkey and The East Aegean Islands* (Ed. P. H. Davis), Vol. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X (Supplement), Edinburgh at the University Press, Edinburgh.
- 2000, *Flora of Turkey and The East Aegean Islands* (Eds. A. Güner, N.Özhatay, T. Ekim, K.H.C. Başer), Vol. XI (Supplement 2), Edinburgh at the University Press, Edinburgh.
- www.linnean.org/contents/history/linnaeus-biography.html (Erişim tarihi: 06.03.2004).